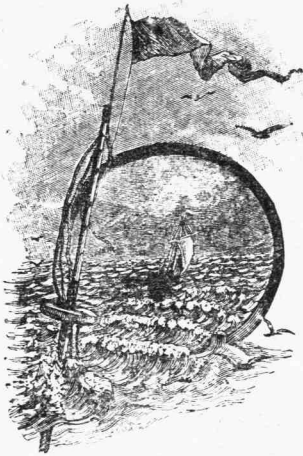

ΠΟΙΚΙΛΗ ΣΤΟΑ

Ο ΣΥΛΛΑΣ ΕΝ ΑΙΔΗΨΩΙ

ΛΟΥΟΜΕΝΟΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΛΙΑΝ ΜΕΓΑΛΟΣΑΥΡΟΥ

[Τῷ 83 π. Χ.]

Ἡ τῆς πολυτίμου «Ποικίλης Στοᾶς» ἀναγνώσται οὐδεμίαν βεβαίως ἔχουσι ἀνάγκην ν' ἀναζητήσωσιν ἐν αὐτῇ τὴν βιογραφίαν τοῦ ρωμαίου στρατηγοῦ, ἣν προχείρως εὐρίσκουσιν εἰς τοὺς τόσον γλαφυρῶς ὑπὸ τοῦ Χαιρωνέως βιογράφου ἐκπονηθέντας παραλήλους βίους, ἐὰν μὴ ἐκ τοῦ μαθητικοῦ αὐτῶν βίου δυσχερέστους ἐτήρησαν ἀναμνήσεις ἕνεκα τῆς δυσπέπτου γραμματικῆς καὶ τοῦ διδασκαλικοῦ μαστιγίου ὡς ξύλου τῆς γνώσεως.

Ἄλλ' ἀμφιβάλλω, ἐὰν ὑπάρχωσι πολλοὶ ἢ ἀκριβέστερον πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, αἱ ἔχουσι τὴν γνωριμίαν τοῦ μακαρίτου μεγαλοσαύρου. Νομίζω, ὅτι δὲν πλανῶμαι ὑπολογίζων, ὅτι καλαισθητικῆ ἐκδοσις οἷα ἡ τῆς «Ποικίλης Στοᾶς» στρατολογεῖ ἐκ τῶν φιλαναγνωστῶν μέγα μέρος καὶ ἐκ τοῦ ὠραίου φύλου· δὲν πιστεύω δέ, ἐὰν μὴ ὄλαι, τοῦλάχιστον αἱ πλείεσται τῶν ἀναγνωστριῶν σας — φίλαι τοῦ ὠραίου, καὶ ἐὰν ἔτι ἦναι ἄσχημοι — νὰ αἰσθάνωνται ἀνυπομονησίαν πρὸς μελέτας παλαιοντολογικὰς περὶ τέρατος ἀμφιβίου, δυσειδοῦς, ἀργίου καὶ αἰμοβόρου, ὅπερ ἐκυριάρχησεν ἄλλοτε ποτὲ ἐν τε τῷ ὠκεανῷ καὶ ἐν τῶν προκατακλυσμαίων δασῶν, ἀλλὰ πρὸ χιλιετηρίδων ἔπαυσε πλέον νὰ συγκαταριθμηταὶ μεταξὺ τῶν ἀλόγων κατοίκων τῆς ὑδρογείου σφαίρας, ἕνεκα . . . τῆς μεταβολῆς τοῦ κλίματος αὐτῆς, ἣν ὅλον ἐν ψυχραίνει τὸ ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ἡμετέρου πλανήτου ἀκοιμήτως ἐργαζόμενον ἐργαστάσιον τῆς φύσεως κατὰ τὸν . . . Figuiet, ὅστις διὰ τῶν διόπτρων τῆς ἐπιστήμης ἐπεσκέφθη αὐτὸ καὶ περιέγραψεν εἰς τὴν θαυμαστὴν μελέτην του «La terre avant le déluge».

Καὶ ὅμως, χωρὶς νὰ προσβάλλω τὴν φιλοτιμίαν πολλῶν ἐκ τῶν ἀναγνωστριῶν σας, — αἵτινες ἕνεκα τῶν ἐμβριθῶν μελετῶν των εἰς τὰ μυθιστορήματα δὲν ἀμαρτάνουσι ἀναγινώσκουσαι ἱστορίαν καὶ δὴ ρωμαί-

κὴν—οὐδὲ τῶν πλείστων ἐκ τῶν ἀναγνώστων—ὧν ὁ χρόνος καταναλί-
σκεται ἀπὸ τὰς βιοπλαλιστικὰς μερίμνας μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ
μάους ἢ μετὰ τὴν μακρὰν ἀπόλαυσιν τῆς ἐν καφενείοις λιανιάδας—εἶναι
ἴσως ἀνάγκη παρουσιάσῃ εἰς τὸ καλειδοσκοπίον τῆς «*Ποικίλης Στοᾶς*»
τοὺς ἥρωάς μου ν' ἀφαιρέσω ὀλίγους στίχους ἐξ αὐτοῦ, ὅπως ὑπεθυ-
μήσω, ὅτι ὁ Σύλλας εἶναι ὁ ρωμαῖος ἐκεῖνος, ὅστις, σύγχρονος ὧν καὶ
ἀντίπαλος τοῦ Μαρίου, κατὰ τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν συναναστρέφετο
μετὰ μίμων καὶ γελωτοποιῶν, μετ' αὐτῶν συνακολασταίνων, ὡς τὸν
καταγγέλλει ὁ ἄτεγκτος Πλούταρχος.

«*Ταύτης δὲ τῆς ἀνέσεως ἔουκε γεγονέναι νόσημα καὶ ἡ πρὸς τοὺς
» ἔρωτας εὐχέρεια καὶ ῥύσις αὐτοῦ τῆς φιλιδονίας, ἧς οὐδὲ γηρόσας
» ἐπαύσατο. Μητροβίου δὲ τῶν ἀπὸ σκηνῆς τινὸς ἐρῶν διετέλεσεν ἐτι
» νέος ὧν. Καὶ συνήντησεν αὐτῷ τὸ τοιοῦτον ἀρξάμενος γὰρ ἐρᾶν
» κοινῆς μὲν, εὐπόρου δὲ γυναικός, ὄνομα Νικοπόλεως, καὶ διὰ συν-
» ἦθειαν καὶ χάριν, ἦν ἀφ' ὧρας εἶχεν, εἰς ἐρωμένου σχῆμα περιελ-
» θῶν, ἀπελείφθη κληρονόμος ὑπὸ τῆς ἀνθρώπου τελευτώσης».*

Φαίνεται δὲ ὅτι τὸν ἄσημον βίον δὲν μετέβαλεν οὐδὲ ἡ ὑπογυναϊκώ-
σις αὐτοῦ μετὰ μακρᾶς σειρᾶς νομίμων συζύγων· νεανίσκος ὧν, ἔλαβεν
ὡς πρώτην σύζυγον τὴν Ἰουλίαν, ἔπειτα δὲ τὴν Αἰλιαν, τρίτην δὲ τὴν
Κλοιλίαν, ἣν εὐσχήμως διεξέυχθη ὡς στείραν καὶ φύσει ἀνίκανον νὰ δια-
ωνίση τὸ εἶδός του, πράγματι δὲ ὅπως νυμφευθῆ τὴν Μετέλλην, ἣτις
ὅμως ἐν τέλει κατέκτησε τὴν καρδίαν του ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὁ ρωμαϊκὸς
λαὸς εἰς αὐτὴν κατέφευγεν, ὡς ἄσκιος εἶχε νὰ ζητήσῃ τι παρὰ τοῦ αὐστη-
ροῦ καὶ ἀκάμπτου συζύγου τῆς.

Γνωστὸς ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐγένετο ὁ Σύλλας οὐχὶ βεβαίως διὰ τὰ τοιαῦτα
οἰκογενειακὰ ἐπεισόδια, ἀλλὰ διὰ τὴν στρατηγικὴν αὐτοῦ ἰκανότητα εἰς
τὸν κατὰ Μιθριδάτου πόλεμον, ὅτε ὅμως κυριεύσας καὶ τὰς Ἀθήνας ἀπέ-
δειξεν ἔκτακτον καὶ συγερᾶν ἀγριότητα, διότι αἱ ρωμαϊκαὶ ὀρδαὶ τινὰς
μὲν τῶν ἀθηναϊκῶν συνοικιῶν κατέσκαψαν, ἄλλας ἐνέπηρσαν, ἀφοῦ προ-
ηγουμένως πάσας ἐλαφυραγῶγησαν, ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν σφαγέντων δὲν
ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξακριβωθῆ: «*... ὥστε ἀριθμὸν μηδένα γενέσθαι τῶν
» ἀποσφαγέντων, ἀλλὰ τοῦ τόπου τοῦ ρυέντος αἵματος ἐτι νῦν μετρεῖσθαι
» τὸ πλῆθος».*

Δὲν εἶναι ἐνταῦθα ὁ προσήκων χῶρος εἰς ἀφήγησιν τῶν ἔργων του.
'Ἄλλ' εἰς βεβαίωσιν ὅτι μετὰ τῶν πολλῶν του κακιῶν εἶχε καὶ ἀρε-
τὰς ἢ κατὰ τὰς ἐνεστῶσας περὶ στρατηγικῆς ἰκανότητος δοξασίας, ὅτι
μετὰ τῶν πλεονεκτημάτων του εἶχε καὶ ἑλατώματα, ἐξαιρετικῶς ἀνα-
φέρω, ὅτι καίπερ ἰκανὸς στρατηγός, δὲν εἶχε τὴν περὶ τὸ τρέχειν δεξιό-
τητα τῶν συγχρόνων στρατηγῶν μας· διότι, ὅτ' ἐν Βοιωτίᾳ ὁ Ἀρχέ-
λαος στρατηγὸς τοῦ Μιθριδάτου ἐνέσπειρε τὸν πανικὸν εἰς τὸν ἐν Ὀρχο-
μενῷ νικηφόρον ρωμαϊκὸν στρατόν. ὁ Σύλλας δὲν ἠκολούθησε τὸ ἐπιτε-
λεῖόν του τρέχων ἀπνευστεὶ πρὸς τὰ ὀπίσω, ἀλλὰ, πηδῆσας ἀπὸ τοῦ ἵππου
καὶ σημαίαν ἀρπάσας, ὤρμα διὰ τῶν φευγόντων πρὸς τοὺς ἐχθροὺς βοῶν,
ὡς ἱστορεῖ πάντοτε ὁ Πλούταρχος.

« Ἐμοὶ μὲν ἐνταυθᾱ που καλόν, ὦ Ῥωμαῖοι, τελευτῶν, ὑμεῖς δὲ » τοῖς πυνθανομένοις, ποῦ προδεδώκατε τὸν αὐτοκράτορα, μεμνημένοι » φράζειν, ὡς ἐν Ὀρχομενῷ ».

Οἱ γενναῖοι οὗτοι λόγοι ὡσεὶ διὰ μαγείας ἰθεράπευσαν ἐκ τοῦ πανικοῦ τοὺς διασκορπιζομένους στρατιώτας, μετ' ὀλίγον δὲ αἱ πολυάριθμοι τοῦ Ἀρχελάου στρατιᾶι ἐτρέποντο εἰς φυγὴν ἄτακτον, καθ' ὃν χρόνον ὁ νικηφόρος τῶν Ῥωμαίων στρατὸς ἐγευμάτιζεν ἀγαλλόμενος ἐπὶ τῇ νίκῃ του! Πιστεύω, ὅτι ὁ Σύλλας θὰ εἶχε διδαχθῆ ἐν τῇ στρατιωτικῇ σχολῇ τῆς Ῥώμης, πῶς νὰ προφυλάσσηται ἐν ἀνάγκῃ ἐκ τῶν κινδύνων τῶν ἀπαισιῶν *κυκλώσεων*: ἀλλὰ κατὰ τὰ φαινόμενα προετίμησε νὰ διακηρύξη πρὸς τὸν στρατὸν του ἀπόφασιν παραπλησίαν πρὸς τὴν τοῦ Λεωνίδα ἐν Θερμοπύλαις, τὸ δὲ θάρρος του ἠλεκτρικῶς μετέδωκεν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὑπὸ τοῦ πανικοῦ δεινῶς πασχόντων. Ἡ τέχνη ὅμως τοῦ Λεωνίδα καὶ τοῦ Σύλλα ἀπεδείχθη τελευταῖον ἐν τοῖς θησαυλοῖς καὶ ἡπειρωτικοῖς πεδίοις ἀπαρχαιωθείσα, διότι τὰ ἐπιτελεῖά μας ἐνόμισαν πρέπον νὰ ἐξασκῆσσι τοὺς ἀπογόνους τοὺς Ἀχιλλέως καὶ τοὺς συγχρόνους τοῦ Λούη εἰς τὸν δρόμον, ἀλλ' ἐν ὀπισθοχωρήσεσιν ἀτελευτήτοις. . .

Αἱ ἀναμνήσεις τοῦ πανικοῦ ἐστρεψαν ἐπικινδύνως τὴν προσοχὴν μου εἰς τὰς θησαυλικὰς καὶ ἀλλεπαλλήλους ὀπισθοχωρήσεις τῶν ὀπισθοχωρήσεων, ἅς οἱ μὲν Τούρκοι στρατιῶται ἐχαρακτήριζον ἐν ἀρχῇ ὡς στρατηγήματα *πρώτης ποιότητος*, ἄλλοι ὡς ἀποτελέσματα διπλωματικῆς εὐφυΐας καὶ οὐκ ὀλίγοι ὡς προϊόντα πανικοῦ, καίτοι σοβαρῶς ἐχαρακτήριζοντο ὑπ' ἄλλων ὡς ἐφαρμογὴ συστήματος τελειοτάτου πρὸς ἀποφυγὴν τῶν *κυκλώσεων* καὶ ὅταν ἀκόμη ἀντὶ ἐχθρῶν ἤρχοντο ἐσπευσμένως πρὸς τὰ ἑλληνικὰ μεθόρια. . . ἀγέλαι ἀκάκων βοῶν. Ἀλλὰ ταῦτα εἶναι, νομίζω, καλὸν νὰ ἐγκαταλίπω *κλείων τοὺς ὀφθαλμοὺς*, ἵνα παρακολουθήσω τὸν Σύλλα, λουόμενον εἰς Αἰδηψόν. Εὐτυχῶς ὁ Πλούταρχος ἐπαρκῶς ἐχρησιμοποίησε τ' ἀπομνημονεύματα τοῦ στρατηγοῦ ἐκείνου.

« Σύλλα δὲ διατρίβοντι — ἱστορεῖ μετὰ χάριτος ὁ Χαιρωνεὺς βιογράφος — περὶ τὰς Ἀθήνας ἄλγισμα νερκῶδες μετὰ βάρους εἰς τοὺς πόδας ἐνέπεδεν, ὃ φησὶν ὁ Στράβων ποδάγρας ψελλισμὸν εἶναι. Διαπλεύσας οὖν εἰς Αἰδηψὸν ἐχρητο τοῖς θερμοῖς ὕδασι, ραθυμῶν ἅμα καὶ συνδιημερεύων τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον τεχνίταις. Περιπατοῦντος δὲ πρὸς τὴν θάλατταν ἄλιεις τινες ἰχθύς αὐτῷ παγκάλους προσήνεγκαν. Ἦσθεις δὲ τοῖς δώροις καὶ πιθόμενος, ὡς ἐξ Ἀλαιῶν εἶεν, » « Ἐτι γὰρ ζῆ τις Ἀλαιῶν; » Ἔφη: ἐτύγχανε γάρ, ὅτε τὴν πρὸς Ὀρχομενῷ μάχην νενικηκῶς ἐδίωκε τοὺς πολεμίους, ἅμα τρεῖς πόλεις τῆς Βοιωτίας, Ἀνθηδόνα, Λάρυμναν, Ἀλαίαν ἀνηρκοῦς. Τῶν δ' ἀνθρώπων ὑπὸ δέους ἀφώνων γενομένων, διαμειδιάσας ἐκέλευσεν ἀπιέναι χαιρόντας, ὡς οὐ μετὰ φαύλων οὐδὲ ἀξίων ὀλιγορίας ἦκοντας παραιτητῶν. Ἀλαῖοι μὲν ἐκ τούτου λέγουσι θαρροῦσαντες » αὐθις εἰς τὴν πόλιν συνελθεῖν ».

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω μαρτυρίας μανθάνομεν πολλά. Πρὸ παντὸς ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔτους 83 π. Χ. μεγάλην εἶχε φήμην ἡ ἰαματικότης τῶν ὑδάτων τῆς Αἰδηψοῦ, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ δαφνηφόρος τῶν Ῥωμαίων Ὑπάτος ἐκεῖνα προετίμησεν ἀπὸ τὰ ἐν Βαίαις τῆς Καμπανίας, ἅτινα κατὰ τὸν Στράβωνα ἦσαν *ἐπιτήδεια πρὸς τροφήν καὶ θεραπείαν*. Εἶνε ὅμως ἀληθές,

ὅτι καὶ πρὸ τοῦ Πλουτάρχου οὐκ ὀλίγα περὶ τῶν ἐν Αἰδηψῷ ὑδάτων τοῦ Ἡρακλείους καὶ τῆς εὐαρέστου ἐκεῖ διαμονῆς ἔγραψαν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τοῖς Μετεωρολογικοῖς, ὁ Στράβων καὶ ὁ Ἀθήναιος, ἅτινα ὅμως, καὶ ἐὰν μὴ ἐξέρχωνται τοῦ ἡμετέρου θέματος, ἀνάγκη νὰ παραλίπω συντομίας ἐνεκεν.

Δὲν πρέπει ἐν τούτοις νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητον, τοῦλάχιστον χάριν τῶν ἰχθυοφάγων, ὅτι οἱ ἐν Αἰδηψῷ διαιτώμενοι ἔτρωγον ἔκτοτε παγκά-λους ἰχθεῖς, οἵτινες φαίνεται, ὅτι εἶναι οἱ ἔνδοξοι πρόγονοι τῶν «μαρ-μπουνίων μὲ μουστάκια» — κατὰ τὴν ἀρελῆ καὶ προσκλητικὴν τῶν συγχρόνων Εὐβοέων ἰχθυοπωλῶν ἔκφρασιν — καὶ ὅτι τὰ τουρκικὰ πεσκέ-σια δὲν ἀπῆρσκαν οὐδὲ πρὸ εἴκοσιν αἰῶνων καὶ εἰς ὑπάτους τῆς περι-ωπῆς τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Μαρίου, ἀφοῦ ἡ ὀρεκτικὴ θεὰ τῶν μεσιτῶν τῶν Ἀλαίων ἐμάλαξε τὸν σκληροτράχηλον μὲν, εὐαίσθητον δὲ καὶ συμ-παθῶς διακείμενον κατὰ τὴν ἐμφάνισιν ὠραίων ἐρυθρίων ὅσον καὶ πρὸ τῶν καλλιπαρείων γυναικῶν, ἴσως διότι ἡ ἡδεῖα τροφὴ ἐκείνων ἀναμι-μνήσκει ταύτας.

Ὡς τελευταῖον σχόλιον ἐπὶ τοῦ πλουταρχείου χωρίου πρέπει νὰ προσ-θέσω, ὅτι τῷ καιρῷ ἐκείνῳ οἱ Αἰδηψιοὶ ἦσαν ὀλβιότεροι τῶν σημερινῶν Ἀθηναίων, διότι ἡ κωμόπολις τῶν ἦτο κέντρον παντοίων διασκεδάσεων, διακρινομένη διὰ τε τὰ πολλὰ καὶ καλὰ θέατρα, ὃ δὲ σύζυγος τῆς εἰς Ῥώμην ἀπούσης Μετέλλης — διότι αὐτὴ ἐκεῖ διετήρει ἐν ἀκμῇ πολιτικὸν σαλοῦν χάριν συνωμοσιῶν κατὰ τοῦ Μαρίου — εὗρισκε μεγάλην τέρψιν εἰς τὴν συναναστροφὴν τῶν ἠθοποιῶν — μάλιστα δὲ τοῦ θήλεος φύλου — χάριν ποικιλίας τοῦ πολυκυμάντου βίου του, τὸ μὲν ὅπως ἀναπαύηται ἐκ τῶν κακουχιῶν τοῦ ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ Ὀρχομενῷ στρατοπέδου, διότι τότε οἱ στρατηγοὶ ἐβάδιζον κατὰ τοῦ ἔχθρου ἔριπποι καὶ οὐχὶ ὡς οἱ ση-μερινοὶ, μαλθακῶς ἐξηπλωμένοι ἐντὸς ὀχλήματος (conpé), τὸ δὲ ὅπως διασκεδάζῃ . . . τὴν ποδᾶγραν του . . .

Δὲν προτίθεται νὰ ἐκθέσω ἐνταῦθα λεπτομερῶς τὰ ἐν Αἰδηψῷ, οὔτε τὰ πολλὰ καὶ μεγάλα σκάνδαλα τῶν distingués Ἀθηναίων καὶ Ῥω-μαίων, οὔτε τὰς τερπνὰς συναναστροφὰς τῶν λογίων κατὰ τὸν α' καὶ β' μ. Χ. αἰῶνα, ὅτε αἱ διάσημοι τῆς Εὐβοίας Θέρμαι εἶχον φθάσει εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς δόξης των. Πολλὰ περὶ πάντων τού-των πληροφορεῖ ἡμᾶς ὁ ἀπὸ Χαιρωνείας φιλόσοφος εἰς τὸ περὶ φιλαδελ-φείας σύγγραμμά του· σκανδαλίζομαι ὅμως, μεταφέρων ἐνταῦθα ἐκ τῶν συμποσιακῶν προβλημάτων του, τοῦλάχιστον τὸ ἀκόλουθον χωρίον, ἐν τῷ ὁποίῳ ζωηρῶς ἀπεικονίζεται ἡ ἐποχὴ τῆς β' μετὰ Χριστὸν ἑκατον-ταετηρίδος :

«Τῆς Εὐβοίας ὁ Αἰδηψός, λέγει, οὐ τὰ θερμὰ χωρίον ἐστὶν αὐτοφύες,
» πολλὰ πρὸς ἡδονὰς ἔχον ἐλευθερίους, καὶ κατεσκευασμένον οἰκῆσθαι
» καὶ διαίταις, κοινὸν οἰκητήριον ἀποδεδεικται τῆς Ἑλλά-
» δος. Πολλῶν δὲ καὶ πτηνῶν καὶ χερσαίων ἀλιδκομένων, οὐχ ἥττον
» ἡ θάλαττα παρέχει τὴν ἀγορὰν εὐτράπεζον, ἐν τόποις καθαροῖς καὶ
» ἀγχιθαθέσι γενναῖον ἰχθύιν καὶ πολὺν ἐκτρέφουσα. Μάλιστα δὲ ἀνθεὶ τὸ
» χωρίον ἀκμάζοντος ἔαρος· πολλοὶ γὰρ ἀφικνοῦνται τὴν ὥραν αὐτόθι,
» καὶ συνουσίας ποιοῦνται μετ' ἀλλήλων ἐν ἀφθόνοις πᾶσι, καὶ πλείστας

» περὶ λόγους ὑπὸ σχολῆς διατριβᾶς ἔχουσι. Καλλιστράτου, δὲ τοῦ σο-
 » φίστου, παρόντος, ἔργον ἦν ἀλλαχόθι δειπνεῖν· ἄμαχος γὰρ ἢ φιλοφρο-
 » σῖνην καὶ τὸ πάντας εἰς τὸ αὐτὸ συνάγειν ἐπιεικῶς τοὺς χαριέντας,
 » ἠδίστον παρ' ἔχει· πολλάκις μὲν γὰρ ἐμμεῖτο τῶν παλαιῶν τὸν Κί-
 » μωνα, πολλοὺς καὶ παντοδαποὺς ἐστιῶν ἠδέως· ἀεὶ δέ, ὡς ἔπος εἰ-
 » πεῖν, τὸν Κελεόν, ὃν πρῶτον ἱστοροῦσιν εὐδοκίμων καὶ ἀγαθῶν ἀν-
 » ὄρων κατασκευάσαντα σύνοδον καθημερινήν, ὀνομάσαι πρυτανεῖον».

Ἐξακολουθεῖ δὲ ὁ Πλούταρχος ἀφηγούμενος τὰ ἐπὶ τῆς τραπέζης
 προτεινόμενα εἰς τοὺς σοφοὺς προβλήματα ἐν συμποσίοις, εἰς τὰ ὅποια
 συνδαιτημόνες ἦσαν ὁ Καλλίστρατος, Σύμμαχος ὁ Νικοπολίτης, ὁ ἰα-
 τρὸς Ζήνων καὶ ἄλλοι. . .

Τοιαῦτά τινα ἔχων ὑπόψιν ὁ Βέκκερ ἐκθειάζει εἰς τὸν χαριτωμένον
 Χαρικλῆν του τὰ κάλλη τῆς Αἰδηψοῦ καὶ τῶν Νυμφῶν αὐτῆς. . . .
 ἅτινα ὅμως συνετέλεσαν νὰ λησμονήσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν Σύλλαν, ὅστις,
 ὅτε ἐκεῖ μετέβη (83 π. Χ.), τὰ λουτρά δὲν εὕρισκοντο ἔτι εἰς τὴν με-
 γαλειτέραν αὐτῶν ἀκμὴν καὶ πιθανῶς δὲν ὑπῆρχεν οὔτε οἰκημα, οὔτε
 λουτῆρ ἀντάξιός διὰ τὸν ἐμπρηστὴν τῶν Ἀθηναίων — ἅς εἴπωμεν τὸν
 Ἐπέμ Πασᾶν τῆς ἐποχῆς του μετὰ τὴν πυρπόλησιν τῶν Φερῶν, τῶν
 Φαρσάλων καὶ τοῦ Δομοκοῦ. Τούτου ἕνεκα κατεσκευάσθη ἐπὶ τούτῳ θε-
 λωτὸν οἰκημα διηρημένον εἰς δύο τμήματα, προσαρτηθὲν εἰς τὴν μεσημ-
 βρινὴν πλευρὰν λοφίσκου τινός, προσυλαττόμενον ἐκ τοῦ βορρᾶ, ἐξ οὗ
 ἔρρεε θερμὸν ὕδωρ ἐντὸς μικρᾶς τετραγώνου δεξαμενῆς, ἀποτελούσης τὸ
 ἔνδον τμήμα τοῦ οἰκήματος. Εἰς δὲ τὸ ἔξω τμήμα τῆς εἰσόδου ὑπάρ-
 χουσιν ἐν τῷ πάχει τῶν τοίχων τρεῖς ἕδραι, αἱ μὲν δύο κατὰ σειρὰν, ἡ
 δὲ τρίτη καὶ μεγαλειτέρα ἔναντι τῶν δύο. Πιθανῶς τὸ μὲν μέρος τῆς δε-
 ξαμενῆς ἦτο προωρισμένον διὰ τὴν κατάδυσιν πρὸς χρῆσιν λουτροῦ, τὸ
 δ' ἕτερον διαχώρισμα διὰ τὴν μετέπειτα ἐφίδρωσιν ἕνεκα τῆς ἐπιδρά-
 σεως τοῦ ἀτμοῦ καὶ τῆς θερμότητος τοῦ ἐδάφους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε
 κτισθῆ τὸ λουτρόν.

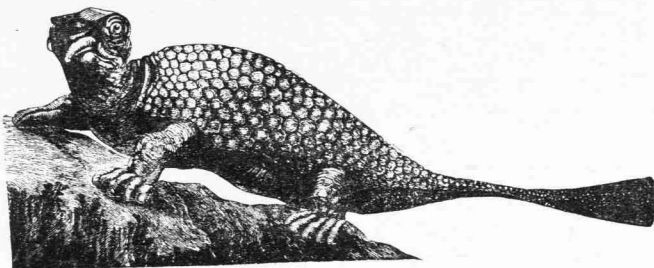
Τὴν ὑπαρξίν τῶν «*Λουτρῶν τοῦ Σύλλα*» πάντες πλέον γινώσκουσι,
 μηδὲ τῶν συμπατριωτῶν τοῦ Ἀγαθοπούλου ἐξαιρουμένων καὶ αὐτῶν
 τῶν Γαλτρανῶν ἔτι τῶν ἥκιστα ἀσχολουμένων περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν·
 διότι εἰς πάντα ἐκεῖ ἀρικνούμενον καὶ μακρόθεν φαίνεται ἡ παρὰ τοὺς
 Ἁγίους Ἀναργύρους εἰσόδος τοῦ λουτῆρος δίκην μικροῦ σπηλαίου. Τὸ
 δὲ νεότευκτον παρὰ τὴν μαγευτικωτάτην παραλίαν τοῦ Αἰδηψίου κόλπου
 καὶ παρὰ τὸν λουτῆρα τοῦ Σύλλα ξενοδοχεῖον «*Αἱ Θέρμαι τοῦ Σύλλα*»
 συνετέλεσεν εἰς ἑναρξίν μὲν νέας περιόδου ἀκμῆς τῶν ἡρακλείων ὑδάτων,
 ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν λυπηρὰν ἀνάμνησιν τῆς εἰς Αἰδηψὸν ἐπισκέψεως τοῦ
 Ῥωμαίου κατακτητοῦ τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Βοιωτίας, ὅστις ἀτυχῶς θε-
 ραπευθεὶς καὶ ἐνδυναμωθεὶς οὐ μόνον ἀπέκτησε μετὰ τῆς Μετέλλης τὰ
 δίδυμα τέκνα του — τὸν Φαῦστον (Faustus) καὶ τὴν Φαύσταν
 (Fausta) — ἀλλὰ καὶ τὸν τίτλον τοῦ εὐτυχοῦς (Felix) ἔλαβε μετὰ
 τὴν θριαμβευτικὴν εἰς τὴν Ῥώμην εἰσόδόν του, ὅτε, δικτάτωρ γενόμενος
 (82 π. Χ.), εἶχε τόσην ὠμότητα, ὥστε διετάξεν ἑλαφρᾶ συνειδήσει νὰ
 φονεύσῃ 13 μὲν στρατηγούς τοῦ Μαρίου, ἑπτακισχιλίους δ' αἰχμα-
 λώτους στρατιώτας ν' ἀποκεφαλίσωσιν εἰς τὸ ἵπποδρόμιον καὶ πεντακισ-

χιλίους πολίτας νὰ θανατώσωσιν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς διανομῆς τῆς περιουσίας τῶν προγραφέντων εἰς τοὺς φίλους καὶ εἰς τοὺς κόλακας του. Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο γέγονός εἶναι, πιστεύω, ἰκανὸν νὰ διαψύσῃ τὸ χάριν περιβοήσεως (ρεκλάμας) μέχρι κόρου ἐπαναλαμβανόμενον ὑπὸ τῶν διευθυνόντων τοιαῦτα ὑδροθεραπευτικὰ καταστήματα περὶ τῆς εὐεργετικότητος εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τῶν **λαματικῶν πηγῶν**, διότι ἂν μὴ τὰ αἰδήψια ὕδατα εἶχον τὴν θαυματουργὴν δύναμιν πρὸς θεραπείαν τῆς ποδάγρας τοῦ αἰμοχαροῦς ῥωμαίου, ὁ Τίβερις δὲν θὰ ἐκοκκίνιζεν ἐκ τοῦ αἵματος τόσων χιλιάδων θυμάτων, οὐδὲ ὁ δύστηνος πραιτώρ Γράνιος θὰ ἐφορευέτο ὑπὸ τοῦ δημίου τὴν προτεραίαν τοῦ θανάτου καὶ διαταγῇ τοῦ αἰμοβόρου Σύλλα πρὸ τῆς ἐπιθανατίου κλίνης του (78 π. X.)!

Ἐξ ἱστορικῆς εἰλικρινείας ἀνάγκη νὰ προστεθῇ, ὅτι οἱ Αἰδήψιοι ὀφείλουσι νὰ εὐγνωμονῶσι τὸν ἐμπρηστὴν τῶν Ἀθηνῶν, διότι ἀφ' ὅτου ἐτίμησε τὰ λουτρά των διὰ τῆς ὑψηλῆς παρουσίας του, ἡ φήμη αὐτῶν ἠὔξησεν ἐπαισθητῶς, ἔκτοτε δὲ οἱ πάσχοντες ἐκ **παντοίων** νοσημάτων—καὶ αὐτοὶ οἱ στερούμενοι κληρονόμων—συνέρρεον ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, τοὺς ἀσθενεῖς παρηκολούθουν καὶ πολλοὶ υγιεῖς, ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸ ἐν καιρῷ ἀνοίξεως καὶ θέρους μέχρις Αἰδηψοῦ ταξειδίον ἐγένετο τοῦ **συρμοῦ** καὶ ἐν τέλει **κοινὸν ἐντευκτήριον**—ὡς ἤδη τὰ εἰς Αἰξ τῆς Σαβοΐας λουτρά—μεγάλων καὶ μικρῶν, τῶν ἐκφυλισμένων (blasés), τῶν χυνοκόμφων (dandys), τῶν ἠθοποιῶν, τῶν αὐλητρίδων, τῶν χορευτριῶν, τῶν γελοτοποιῶν, τῶν μίμων, τοῦ ἑλαφροῦ κόσμου ἐν γένει καὶ αὐτῶν τῶν σοφολογιωτάτων, οἵτινες ἐκεῖ συναντῶμενοι ἠσχολοῦντο μετὰ τὰ συμπόσια εἰς τὴν λύσιν προβλημάτων καὶ ζητημάτων.

✱

Ἄλλ' ὅ,τι πολλοί, ἴσως οἱ πλείστοι, ἂν μὴ καὶ ὅλοι οἱ ἐν Αἰδηψῷ μένοντες ἢ αὐτὴν ἐπισκεπτόμενοι ἀγνοοῦσιν, ὡς ὑποθέτω εἶναι, ὅτι τὰ

λουτρά τοῦ Σύλλα ἔχουσι **κισθῆ** ὑπὸ τὴν κοιλίαν ἀπολιθώματος μεγαλοσαύρου! Τὴν ἰκανῶς πρωτότυπον καὶ εἰς ἄκρον ἐνδιαφέρουσαν ταύτην πληροφορίαν πρῶτος ἐδημοσίευσε * πρὸ τεσσαρακονταε-

* Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς «**Δακωνίας**» εἰς μικρὸν 8^{ον} σ. 72. ἔτος 1858.

τίας ὁ Ἄνδ. Ζυγομαλᾶς μετὰ τῶν ἐπιστημονικῶν συμπερασμάτων, εἰς ἃ πεποιοῦτως κατέληξαν αἱ κατ' Αὐγούστον τοῦ ἔτους 1852 ἐπιτόπιοι μελέται αὐτοῦ μετ' ἀνακοινώσεις, γενομένης εἰς τὸν τότε τὴν Ἑλλάδα ἐντολῇ τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν πρὸς γεωλογικὰς μελέτας ἐπισκεφθέντα γεωλόγον Alb. Gaudry*. Τὸ λησμονηθὲν τοῦτο βιβλιάριον ἐκοσμήθη καὶ δι' εἰκόνας «τοῦ μεγαλοσαύρου τῆς Αἰθιψοῦ**» ὅστις κατὰ τὰς παρατηρήσεις τοῦ Α. Ζυγομαλᾶ εἶχεν ὀλικὸν μῆκος 40 ποδῶν, ἀλλ' ἡ δεκάπους οὐρὰ καὶ ἡ κεφαλὴ μετὰ τοῦ λαιμοῦ ἐκ ποδῶν πέντε εἶχον ἀποκοπῆ καὶ χρησιμοποίηθῃ ὡς οἰκοδομήσιμος ὕλη, ὅθεν τὸ ἐναπομείναν ἀπολίθωμα, ἐφ' οὗ ὁ λουτήρ, εἶναι ποδῶν 25!

Ἡ παράδοξος αὕτη γνώμη φυσικῶς γεννᾷ σφηκίαν ἐρωτήσεων καὶ ἀποριῶν. Πρὸ παντός:—τί ἤθελεν ἐκεῖ τὸ τεράστιον ἐκείνο θηρίον; Ἦτο ἄρα γε ὁ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους διορισθεὶς ἀνάλογος κατὰ τὸ ἀνάστημα φύλαξ τῶν ἐνδυναμωτικῶν ὑδάτων; Μετέβη χάριν διασκεδάσεως ἢ κατὰ ἰατρικὴν συμβουλήν πρὸς θεραπείαν τοῦ στομάχου του;

«Πιστεύομεν—γράφει ὁ Ζυγομαλᾶς—ὅτι τὸ θηρίον ἐξελλθὸν τῆς θαλάσσης διὰ ν' ἀναπαυθῆ καθὸ ἀμφίβιον, προεδβλήθη ὑπὸ ἀσφυξίας, προσελθούσης ἐκ τῶν θειούχων ἀτμῶν καὶ τῆς θερμότητος τῶν ὑδάτων ἢ ὅτι εὐρίσκετο τυχαίως εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, ὅτε οἱ λῶφοι τῶν λουτρῶν ἀνορθώθησαν διὰ τοῦ κεντρικοῦ πυρός, εἰς ὃ χρωστέϊται ἀναμφιδόλως ἡ ὑψηλὴ θερμοκρασία τῶν ὑδάτων τῆς Αἰθιψοῦ.»

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀναγνώσιν τῶν στίχων τούτων ὁ ἀναγνώστης δικαιούται νὰ ἐρωτήσῃ: Διὰ τίνος ὁδοῦ διηύθυνεν ἐκεῖ τὰ βήματά του τέρας ἀμφίβιον, ἰσομέγεθες πρὸς φάλαιαν; Ἐὰν διὰ θαλάσσης, κατὰ τίνα τρόπον παρεβίασε τὰ στενὰ τοῦ Εὐρίπου ἢ τῶν Λιχάδων νήσων; Ἐὰν διὰ ξηρᾶς, διὰ τίνων λεωφόρων καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τίνων ὑψικορῶν δένδρων διέλαθε τὴν προσοχὴν τῶν Εὐβοέων τῆς ἐποχῆς του, ὅπως προχωρήσῃ ἕως ἐκεῖ, ἵνα χωνεύσῃ, τίς οἶδεν, ὅποιον πλούσιον πρόγευμα ὑπὸ τὴν πυκνὴν σκιάν προκατακλυσμαίων δένδρων; Πότε ἐπαίχθη τοσοῦτον μεγαλοπρεπὲς δρᾶμα τῆς φύσεως δι' ἡθοποιῶν τοῦ μήκους τῶν μεγαλοσαύρων καὶ τῶν ἰχθυοσαύρων καὶ τόσοσων ἄλλων θηρίων πρὸ χλιετηρίδων μεταναστευσάντων ἐκ τοῦ πλανήτου ἡμῶν πιθανῶς . . . εἰς ἄλλους; Πότε οἱ ἰγουνόδοτες ἐπάλαιον μετὰ τῶν μεγαλοσαύρων ἀπαρἀλλάκτως ὡς εἰς τὰς ἡμέρας μας οἱ ξιφίαι κατὰ τῶν φαλαιῶν; Πότε ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ γῆ ἐκαλύπτετο ὑπὸ ὑδάτων; Πότε ἐκ τῶν ζεόντων ὠκεανῶν ἀνεδύοντο νέαι γῶραι καὶ ὑψοῦντο ὑψικάρηνα δένδρα καὶ κατεδύοντο ἄλλα μετὰ δασῶν ἀπεράντων καὶ ἀπελιθύνοντο ἑκατομμύρια ζῶων καὶ ἀπεχωρίζοντο ξηραὶ ὡς ἡ νῆσος Εὐβοία*** καὶ ἠνοίγοντο ἐν

* Εἰς τὴν Revue des deux Mondes τῆς 1 Αὐγούστου 1852 ἐδημοσίευσεν (τομ. I' σ. 502) ὑπὸ τὸν τίτλον «Γεωλογικὴ ἀποστολὴ εἰς Ἑλλάδα».

** Νέον ὑπόδειγμα τῆς εἰκόνας ταύτης δημοσιεύει ἡ «Ποικίλη Στοά» ἐν σελ. 233.

*** «Ὅρα ἡμετέραν μελέτην «Ὁ ἐπὶ Δευκαλίωνος κατακλυσμὸς καὶ ὁ χωρισμὸς τῆς Εὐβοίας»: 1) Εἰς τὴν «Εὐβοίαν» Χαλκίδος τῆς 22 Ἰουλίου 1876. 2) Εἰς τὸν «Παρνασσόν» Ἀθηνῶν τοῦ ἔτους 1876, σ. 914, καὶ 3) Εἰς τὴν «Παλιγγενεσίαν» τῆς 21 Ἀπριλίου 1894.

τῶ μέσῳ κόλποι καὶ οἱ μωζόσαυροι εὐρίσκοντο νεκροὶ εἰς τὸ Maëstricht τῆς Ὀλλανδίας καὶ οἱ μεγαλόσαυροι ἐξέπνεον ἐξ ἀσφυξίας παρὰ τοὺς λέβητας τῶν θειούχων ὑδάτων; . . . Πότε; . . . Πῶς; . . . Ὡκεανὸς ἀποριῶν . . . .

Ἐχουσι τὴν θέσιν τῶν πάντα ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα παραλειφθέντα ἐρωτήματα, ὡς ἐγὼ ἔχω δίκαιον νὰ μὴ ἀπαντήσω εἰς αὐτὰ ἔστω καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰκοτολογικῶν τῶν φυσιοδιφῶν καὶ τῶν τελευταίων τῆς ἐπιστήμης συμπερασμάτων, διότι μόνον ὠρισμένος ἀριθμὸς σελίδων εὐμενῶς προϋπελογίσθη πρὸς τοποθέτησιν τοῦ Αἰδηψίου τέρατος ἐντὸς τερπνοτέρων βεβαίως ἀναγνωσμάτων τῆς «*Ποικίλης Στοᾶς*», ἡ δὲ ἀπληστία μὲ ἠνάγκασεν εἰς τολμηρὰν ὑπέρβασιν σελίδων, ἥτις θὰ σκυθρωπάσῃ φοβοῦμαι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ καλαισθήτου διευθυντοῦ αὐτῆς, πέποιθα ὅμως, ὅτι θὰ κλείσῃ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς—ὠραίους ἢ ἀσχήμους ἀδιάφορον—ἐκείνων, αἵτινες λουσθῆσαι ἢ λουσθησόμεναι εἰς τὰ Αἰδηψία ὑδάτα θὰ εἶχον ἴσως τὴν περιέργειαν ἐν ὄρχ ἀναπαύσεως ν' ἀναζητήσωσι τὸν ὕπνον εἰς τὰς σελίδας ταύτας—ἐλλείψει μυθιστορήματος—δι' ὧν δὲν προϋτιθέμην οὐδὲ νὰ συνοψίσω τὰς σοφὰς μελέτας τῶν φυσιοδιφῶν οἱοὶ ὁ Cuvier, ὁ Buckland, ὁ Figuier καὶ ἄλλοι. Βλέπετε ὅτι τὸ ἐνδιαφέρον μου κλίνει ὑπὲρ τῶν ἀναγνωστριῶν, διότι οἱ **σοβαροὶ ἀναγνώσταί**, πιθανῶς ἀναμένοντες παρ' ἐμοῦ ἢ τὴν ἐρμηνεῖαν δυσονότητος τινὸς χωρίου τῶν Πανδεκτῶν ἢ τοῦλάχιστον μελέτην τινὰ ὡς συμβολὴν εἰς τὸ **μεταφύθμιστικὸν μέγα καὶ περιλάλητον νέον πρόγραμμα**, ἐν Πελοποννήσῳ ἔκτυλιχθέν, ὅπερ λέγεται, ὅτι μετὰ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου ραπίσματα θὰ μεταβάλλῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς κῆπον Ἐδέμ, εὐρίσκοντες δὲ ἀναμνήσεις περὶ τοῦ ἀσέμνου βίου τῶν ἐρώτων καὶ τῶν ἐγκλημάτων τοῦ δικτάτορος τῆς Ῥώμης, θὰ ἔρριψαν μακρὰν ἑαυτῶν τὸ βιβλίον ἀπὸ τῶν πρώτων γραμμῶν, ἵνα μάθωσιν, ἂν ἐπίκειται ὑπουργικὴ μεταβολὴ ἢ διάλυσις τῆς βουλῆς.

Ὅπωςδὴποτ' ἂν ἦ τὰ δημοσιευθέντα εἶχον καὶ τινα ἀπόκρυφον σκοπόν, ὃν ἤδη καθιστῶ γνωστόν : νὰ φιλοτιμηθῶσι τὸ δημοτικὸν συμβούλιον Αἰδηψίων εἰς συγγραφὴν τῆς ἱστορίας τῆς Αἰδηψοῦ ὑπὸ γεωλογικὴν καὶ παλαιοντολογικὴν ἔποψιν, ὑπὸ μυθολογικὴν καὶ ἱστορικὴν, ὑπὸ ὑγιεινὴν καὶ θεραπευτικὴν τῶν θαυμασίων ὑδάτων τῆς, ἀλλὰ ταῦτα διὰ διαγωνισμοῦ καὶ ὑπὸ **εἰδικῶν ἀνδρῶν**. Εἰ μὲν ἡ τοιαύτη ὑπόδειξις μου εἰσακουσθῆ, δηλῶ ἐπισήμως, ὅτι δὲν θὰ συναγωνισθῶ τούναντίον δὲ θὰ τραπῶ εἰς ἄτακτον φυγὴν, ἐπαρκῶς αἰσθανόμενος, ὅτι εἰς πάντα ταῦτα εἶμαι ἐπίσης εἰδικός, ὅσον ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐν Θεσσαλίᾳ ἀνέλαβον νὰ ὀδηγήσωσι τὸν ἐλληνικὸν στρατὸν μέχρι Θεσσαλονίκης καὶ Ἰωαννίνων τοῦλάχιστον . . . Ἐὰν ὅμως οἱ ἄρχοντες τοῦ πλουτοῦντος ἐκ τῶν πηγῶν δήμου κωφεύσωσι, τότε εἶναι κίνδυνος, μή, ἐν ἡ περιπτώσει ἐλέφ λαοῦ μοι ἀφαιρεθῶσι τὰ καθήκοντα τοῦ ἀντιπροσώπου ἐν τῷ ἐθνικῷ συνεδρίῳ, ὑποκλέψω στιγμὰς τινὰς ἐκ τοῦ ἀχαρίστου καὶ χρονοφάγου δικηγορικοῦ ἐπαγγέλματος, ὅπως δημοσιεύσω τὰς περὶ τοιούτων θεμάτων σημειώσεις μου, διότι ἐν αὐταῖς ἐλλείψει καλλιτέρων ἔργων ἴσως μάθωσιν οἱ ἀγαθοὶ Αἰδηψιοί, πῶς δὲν ἐνόησαν ἀκόμη ὅποσον ζημιούσι καὶ ζημιοῦνται,

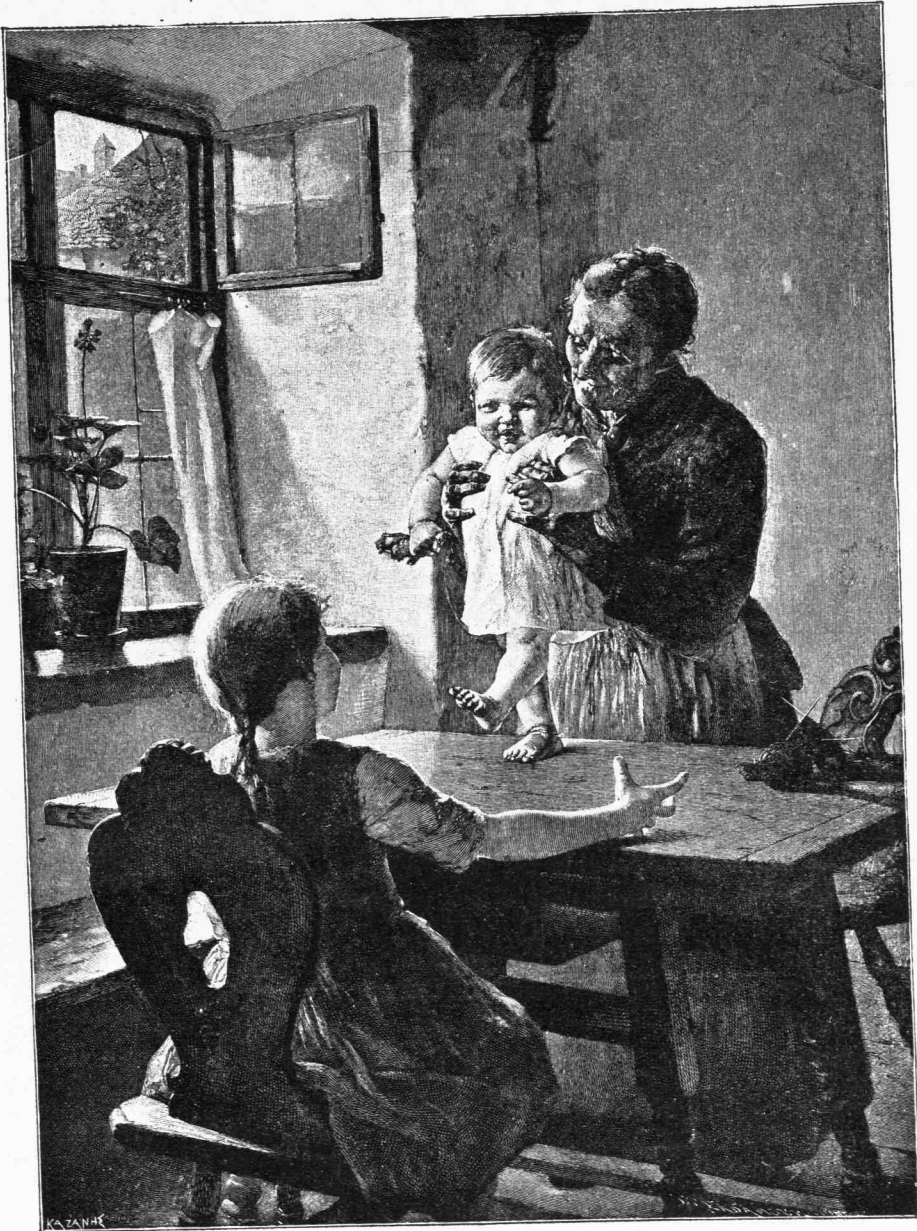

μη προνοῦντες δεόντως εἰς ἀναβίωσιν τῆς εὐκλείας τῶν ἱαματικῶν πη-
γῶν, ἅς περιφρονοῦσι.

Ἐν Καλλιθέᾳ (Ἀθηνῶν) 20 Αὐγούστου 1898

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ν. ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

✱ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ: ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ✱
(Εἰκὼν Ἰακωβίδου)